

УДК 005.35(091)

ТЕНДЕНЦІЇ РОЗВИТКУ СУТНОСТІ ПОНЯТТЯ «КОРПОРАТИВНЕ УПРАВЛІННЯ»**Акчуріна О.А.**, аспірантка, Запорізька державна інженерна академія, м. Запоріжжя**Акчуріна О.А. Тенденції розвитку сутності поняття «корпоративне управління».**

В статті розглянуто основні етапи історії розвитку поняття «корпоративне управління». Основні принципи сучасного корпоративного управління були закладені в кінці XVIII – на початку XIX століття. А безпосереднє законодавче регулювання корпоративної діяльності розпочалося з XIX століття. Останнім етапом історії корпоративного управління можна вважати період, починаючи з 50-х років XX століття і до сьогодні, коли у країнах із ринковою економікою учасниками акціонерних товариств стає питома вага всього населення. Предмет наукового дослідження корпоративного управління є багатограним, оскільки корпоративне управління має справу з тим, як влаштована та реалізується влада в організації. Термін «корпоративне управління» не можна ототожнювати з категоріями «управління корпораціями» та «менеджмент». «Корпоративне управління в теорії і на практиці займається аналізом агентської проблеми як проблеми поділу влади суб'єкта господарювання. Корпоративне управління як категорія являє собою складну систему економічних відносин, що включає багато зовнішніх і внутрішніх елементів. Її визначають як систему цілеспрямованого формування процесу діяльності акціонерного товариства (корпорації) та впливу між акціонерами і зацікавленими особами. Наявність у зарубіжній та вітчизняній літературі різнопланових визначень терміну «корпоративне управління» пояснюється різноманітністю підходів, полярних точок зору науковців, мети дослідження та національними традиціями країни. В статті було проаналізовано та систематизовано погляди різних науковців з питання визначення сутності поняття «корпоративне управління», класифіковано їх за відповідними напрямками, та запропоноване власне розуміння цього терміну.

Акчуріна О.А. Тенденции развития сущности понятия «корпоративное управление».

В статье рассмотрены основные этапы истории развития понятия «корпоративное управление». Основные принципы современного корпоративного управления были заложены в конце XVIII - начале XIX века. А непосредственное законодательное регулирование корпоративной деятельности началось с XIX века. Последним этапом истории корпоративного управления можно считать период, начиная с 50-х годов XX века и до сегодняшнего времени, когда в странах с рыночной экономикой участниками акционерных обществ становится все больше населения. Предмет научного исследования корпоративного управления очень многогранен, поскольку корпоративное управление имеет дело с тем, как устроена и реализуется власть в организации. Термин «корпоративное управление» нельзя отождествлять с категориями «управлением корпорациями» и «менеджмент». «Корпоративное управление в теории и на практике занимается анализом агентской проблемы как проблемы разделения власти субъекта хозяйствования. Корпоративное управление как категория представляет собой сложную систему экономических отношений, включающую много внешних и внутренних элементов. Ее определяют как систему целенаправленного формирования процесса деятельности акционерного общества (корпорации) и влияния между акционерами и заинтересованными лицами. Наличие в зарубежной и отечественной литературе разноплановых определений термина «корпоративное управление» объясняется разнообразием подходов, полярных точек зрения ученых, целей исследования и национальными традициями страны. В статье были проанализированы и систематизированы взгляды разных ученых по вопросу определения сущности понятия «корпоративное управление», классифицированы по соответствующим направлениям, и предложено собственное понимание этого термина.

Akchurina O. Trends in the nature of «corporate governance».

The paper considers the main stages of the history of the concept of «corporate governance». Basic principles of modern corporate governance were laid in the late XVIII - early XIX century. A direct legislative regulation of corporate activity began with the nineteenth century. The last stage of the history of corporate governance can be considered a period ranging from 50 years of the twentieth century to today, when in countries with market economies the number of participants in joint stock companies were increasing. Subject of governance research is multifaceted as corporate governance is concerned with how arranged and implemented power in the organization. The term «corporate governance» can not be equated with the categories of «management corporation» and «management.» «Corporate governance in theory and in practice, is analyzing the agency problem as a problem of separation of powers entity. Corporate governance as a category is a complex system of economic relations, which includes many external and internal elements. It is defined as a system of intentional formation process of the company (corporation) and impact between the shareholders and stakeholders. The presence of foreign and domestic literature of diverse definitions of the term «corporate governance» explained a variety of approaches, polar viewpoints of scientists, research objective and national traditions of the country. The article analyzed and systematized views of various scholars on the definition of the essence of the concept of «corporate governance», classified by the relevant areas, and proposed their own understanding of the term.

Постановка проблеми. Останнім часом словосполучення «корпоративне управління» набуло значного поширення. Посилення уваги зумовлено не простим збігом обставин, а перш за все збільшенням кількості акціонерних товариств корпоративного типу, їх бажанням розвиватись та необхідністю залучення для цього значних фінансових ресурсів. Все це змушує керівників різних рівнів розвивати цивілізовану практику корпоративного управління.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дане питання активно досліджується як зарубіжними та вітчизняними науковцями. У світовій практиці основоположниками дослідження аспектів корпоративного управління вважаються такі провідні зарубіжні економісти, як Б. Трікер, І. Ансофф, К. Майер, П. Друкер, Дж. Кейнс, Д. Норт, А. Маршал, М. Портер, В. Ойкен, В. Кондратьєв та інші. В Україні різним аспектам розвитку корпоративного управління присвячено чимало наукових праць вітчизняних фахівців, зокрема: В. Базилевича, О. Вакульчик, О. Гришиної, В. Євтушевського, Д. Задахайло, Е. Короткова, Є. Палиго, С. Румянцевим та інших. **Мета статті** - проаналізувати існуючі погляди щодо визначення сутності поняття «корпоративне управління» та запропонувати власне розуміння даного терміну.

Викладення основного матеріалу. Основні принципи сучасного корпоративного управління були закладені лише в кінці XVIII – на початку XIX ст. [23, С. 366-367]. А безпосереднє законодавче регулювання корпоративної діяльності розпочалось з XIX ст. Уперше акціонерне товариство, як організаційно-правова форма підприємницької діяльності, зафіксована у французькому Торговому кодексі 1808 року. Тому деякі дослідники саме його називають актом, із моменту видання якого виник правовий інститут «акціонерне товариство». У 1843 році в Пруссії, у 1844 р. – в Англії, у 1856 р. – у Франції видають самостійні цивільно-правові закони про акціонерні товариства. У 1862 році в Англії всі законодавчі акти, що регулювали діяльність акціонерного товариства, зведено в єдиний закон, і вперше у світі була запроваджена реєстраційна система створення акціонерного товариства, а у 1867 році вперше дозволено випуск акцій на пред'явника [24, С. 225, 267, 295]. У другій половині XIX ст. акціонерні товариства отримали повне право утворення та детальне законодавче регламентування їх діяльності практично у всіх країнах Європи та більшості американських штатів. З цього часу розпочався другий етап еволюції акціонерних товариств, пов'язаний з початком використання акціонерної форми для створенням господарських об'єднань незалежних юридичних осіб. Першою такою корпорацією була «Стандарт Ойл» Дж.Д. Рокфеллера, яка була утворена у США в 1872 році. Третій етап еволюції систем управління акціонерних товариств, розпочався у 20-х роках XX ст., коли акціонерне товариство набуло визнання найпрогресивнішої форми організування підприємницької діяльності. Наприкінці XX ст. практика усебічного регулювання діяльності корпорацій отримала назву «корпоративне управління» (КУ). У 1931 р. А. Берлі і Г. Мінз (США) публікують свою роботу «Сучасна корпорація і приватна власність» капіталізму» положення якої стали базою сучасних теорій у сфері КУ. Останнім етапом історії КУ можна вважати період, починаючи з 50-х років XX ст. і до сьогодні, коли у країнах із ринковою економікою учасниками акціонерних товариств стає питома вага всього населення. У 1968 р. Європейське економічне співтовариство приймає директиву про корпоративне законодавство для європейських компаній. У 1992 р. комітет Кедбюрі публікує перший Кодекс корпоративного управління (Великобританія), наслідком якого стала реалізація принципу «прозорості». Отже у XX ст. акціонерне товариство стало домінуючою організаційно-правовою формою, а тому корпоративне управління набуває надзвичайної важливості та забезпечує дотримання інтересів акціонерів і суспільства загалом [25, С. 11-16].

Предмет наукового дослідження корпоративного управління є багатограним, оскільки корпоративне управління (corporate governance) має справу з тим, як влаштована та реалізується влада в організації. Термін «корпоративне управління» не можна ототожнювати з категоріями «управлінням корпораціями» та «менеджмент». «Корпоративне управління в теорії і на практиці займається аналізом агентської проблеми як проблеми поділу влади суб'єкта господарювання. Її суть полягає у вирішенні протиріччя між принципалом і агентом. В класичній теорії в якості принципала виступає власник фірми, а в якості агентів - топ-менеджери» [15, С. 81]. Корпоративне управління як категорія являє собою складну систему економічних відносин, що включає багато зовнішніх і внутрішніх елементів [17, С. 49]. За визначення Баюри Д.О. категорію «корпоративне управління» можна визначити як «систему цілеспрямованого формування процесу діяльності акціонерного товариства (корпорації) та впливу між акціонерами і зацікавленими особами» [16, С. 62].

Наявність у зарубіжній та вітчизняній літературі різноманітних визначень терміну «корпоративне управління» пояснюється різноманітністю підходів, полярних точок зору науковців, мети дослідження та національними традиціями країни. Для того, щоб зрозуміти, що таке корпоративне управління, важливо систематизувати погляди різних науковців з цього питання. Тому на нашу думку їх можна класифікувати за відповідними напрямками.

1. Належна увага до інтересів акціонерів, реалізації їх прав та обов'язків. На думку П. Друкера удосконалення корпоративного управління повинно бути націлене на створення таких моделей управління корпораціями, в яких акціонери були б мотивовані і дійсно могли б реалізовувати свої обов'язання і права у відношенні власності [2, С. 88-89]. Дослідник Е. М. Коротков розуміє корпоративне управління, як управління, побудоване на пріоритетах інтересів акціонерів та їхній ролі у розвитку корпорації, управління, що враховує реалізацію прав власності, передбачає взаємодію акціонерів (корпоративної комунікації), побудоване на стратегії розвитку корпорації загалом (інтереси фірми підпорядковані загальним інтересам), це управління, яке породжує корпоративну культуру, тобто комплекс загальних традицій, установок, принципів поведінки [3, С. 241].

2. Механізм взаємодії між учасниками корпоративних відносин. Організацією економічного співробітництва і розвитку сформульовано наступне визначення: «Корпоративне управління відноситься до внутрішніх засобів забезпечення діяльності корпорацій і контролю над ними. Одним із ключових елементів для підвищення економічної ефективності є корпоративне управління, що включає комплекс відносин між правлінням компанії (менеджментом, адміністрацією), її радою директорів (спостережною радою), акціонерами та іншими зацікавленими особами (стейкхолдерами)»[4]. Закордонні дослідники Р. Монкс і Н. Міноу розуміють під корпоративним управлінням стосунки між різними учасниками (акціонерами, менеджерами, членами ради директорів, працівниками, покупцями, постачальниками, кредиторами та іншими стейкхолдерами) у визначенні напрямів розвитку і діяльності корпорації. За визначенням П. Кочран і С. Вартік корпоративне управління – це захисний механізм, що охоплює багато аспектів, які стосуються концепцій, теорій і практики рад директорів. Це галузь, що концентрується на взаєминах між радою директорів, акціонерами, вищим менеджментом, регуляторами, аудитором та іншими стейкхолдерами» [6, С. 6, 9].

3. Рівновага та баланс інтересів між учасників корпоративних відносин. Корпоративне управління як організаційну угоду, за якою певна компанія репрезентує і обслуговує інтереси своїх інвесторів розглядає Колін Майер [7, С. 25]. Він стверджує що корпоративне управління передбачає подолання проблем нагляду і контролю менеджерської діяльності в умовах коли корпоративна власність і корпоративний контроль відокремлюються внаслідок розпорощення акціонерної власності. Як зазначає дослідник, головна функція корпоративного управління має забезпечити діяльність компанії в інтересах колективних акціонерів, які забезпечують компанію фінансовими ресурсами. Український науковець С. В. Палига визначає корпоративне управління як усю сукупність дій, пов'язаних з утворенням корпорацій, оптимізацією їх структури, формами і методами державної підтримки; організацією, плануванням, збутом, контролем, стимулюванням виробничо-економічної діяльності корпорації (акціонерного товариства); узгодження інтересів власників корпорації, зокрема через прийняття рішень про споживання прибутку [8, С. 25]. За А. В. Козаченко, корпоративне управління – це діяльність виборних і призначених органів акціонерного товариства, спрямована на підтримання балансу інтересів власників і менеджерів, які управляють власністю суспільства, на отримання максимального прибутку від всіх видів діяльності суспільства в рамках норм діючого законодавства [9, С. 34].

4. Фінансова прозорість, корпоративна чесність та відповідальність. Національна комісія по цінним паперам та фондовому ринку вбачає, що прозорість та належне розкриття інформації є невід'ємною умовою ефективного корпоративного управління.[1]. Екс-перзидент Світового банку Д. Вулфенсон, у 1999 році зазначив, що корпоративне управління полягає в забезпеченні корпоративної чесності, прозорості і відповідальності. Згідно принципів корпоративного управління викладених Організацією економічного співробітництва і розвитку - система корпоративного управління повинна забезпечувати своєчасне й точне розкриття інформації з усіх найважливіших питань, що стосуються акціонерного товариства, включаючи його фінансовий стан, продуктивність, власність та управління товариством [4].

5. Кодекс принципів і норм. Згідно визначення Світового банку корпоративне управління поєднує в собі норми законодавства, нормативні положення і практику господарювання в приватному секторі, що дозволяє товариству залучати фінансові і людські ресурси, ефективно здійснювати господарську діяльність, тим самим продовжувати своє функціонування, накопичувати довгострокову економічну діяльність шляхом підвищення вартості акцій і дотримуватись при цьому інтересів усіх осіб, що приймають участь у товаристві й у житті суспільства загалом [10, С. 51]. Український дослідник Д. В. Задохайло розглядає корпоративне як сукупність юридичних, економічних, організаційних норм і правил, у межах яких функціонує корпорація (товариство), і на основі яких вибудовуються взаємини між усіма її учасниками [11, С. 23].

6. Система здійснення керівництва та контролю. Американські фахівці з питань корпоративного управління стверджують, що «суть корпоративного управління – не у владі, а в забезпеченні ефективності процесу прийняття рішень. Саме тому реформи управління самі по собі не приведуть до більш стабільної роботи організації. Необхідна система, за якої топ-менеджери компанії та рада директорів спільно виробляють рішення і залучають до цього акціонерів» [18, С. 86]. Український науковець Румянцев С.А. надає корпоративному управлінню таке визначення: «Корпоративне управління - це система виборних та призначених органів, які здійснюють управління діяльністю відкритих акціонерних товариств, що відображає баланс інтересів власників і спрямована на збереження максимально можливого прибутку від усіх видів діяльності товариства згідно з нормами чинного законодавства.» [20, С. 13]. В Законі України «Про державне регулювання ринку цінних паперів» дається таке визначення: корпоративне управління - система відносин, яка визначає правила та процедури прийняття рішень щодо діяльності господарського товариства та здійснення контролю, а також розподіл прав і обов'язків між органами товариства та його учасниками стосовно управління товариством [13]. Корпоративне управління як систему управління організаційно-правовим полем бізнесу, оптимізацією організаційних структур, побудова внутрішньо- та міжфірмових відносин компанії відповідно до прийнятих цілей розглядають фахівці з питань корпоративного управління Л. С. Довгань, В. В. Пастухова та Л. М. Савчук [14, С. 44].

7. Досягнення поставленої мети. Євтушевський В.А. характеризує корпоративне управління як процеси регулювання власником руху його корпоративних прав із метою отримання прибутку, управління корпоративним підприємством, відшкодування витрат через отримання частки майна при його ліквідації [19, С. 10]. М.І.Небава трактує це поняття так: «Корпоративне управління – це процеси регулювання власником руху його корпоративних прав із метою отримання прибутку, управління корпоративним підприємством, можливих

спекулятивних операцій з корпоративними правами, відшкодування витрат через отримання частки майна при його ліквідації.» [21, С.12].

Висновки: З усього вищесказаного пропонується власне визначення поняття корпоративного управління. Отже, корпоративне управління – це певний спосіб управління, який базується на певних принципах (кодексах) та нормах законодавства, збалансовує та враховує інтереси всіх учасників корпоративних відносин та реалізує їх права і обов'язки, забезпечує діяльність товариства у прозорому реїмі, за зрозумілими для всіх «правилами гри», створює механізм взаємодії між органами товариства та систему для здійснення ними регулює взаємодію між органами товариства для здійснення їх ефективного керівництва та контролю, і має на меті досягнення високого розвитку товариства та реалізацію прав кожного акціонера. Визначено основні етапи історії становлення корпоративного управління; 2. Розглянуто поняття категорії та предмету дослідження корпоративного управління; 3. Визначено сутність поняття «корпоративного управління», запропоновано власне розуміння даного терміну.

Список використаних джерел:

1. Рішення Національної Комісії з цінних паперів та фондового ринку «Про затвердження Принципів корпоративного управління» від 11.12.2003р. № 571.
2. Друкер П. Задачи менеджмента в XXI веке.: Пер. с англ.: - М.: издательский дом «Вильямс», 2004. – с. 272.
3. Антикризисное управление: Учебник. – 2-е изд доп. и перераб./ Под ред. проф. Э.М.Короткова. - М.: ИНФРА-М, 2006. – 620 с.
4. Принципы корпоративного управления ОЭСР. Электронный ресурс. Режим доступа: <http://www.oecd.org/dataoecd/57/18/32159669.pdf>
5. Monks A. Corporate Governance, Third Edition / Monks A., Minow N. – London: Blackwell Publishing, 2007. – 285 p.
6. Довгань Л. Є., Пастухова В. В., Савчук Л. М. Корпоративне управління. Навчальний посібник. – К.: Кондор, 2007. – 180 с.
7. Майер К. Корпоративне управління в ринкових та перехідних економіках // У пошуках кращого директора: Корпоративне управління в ринкових та перехідних економіках : Пер. з англ./ Наук. ред. С.Синиця. - К.: Основи, 1996 – 189 с.
8. Палига Є. М. Корпоративне управління виробництвом в умовах постприватизаційних відносин: Дис. д-ра екон. наук: 08.06.02 / НАН України; Інститут регіональних досліджень. – Л., 2002. – 182 с.
9. Основы корпоративного управления: пособ. для студ. высш. учеб. зав. / А.В. Козаченко, А.Э. Воронкова, Э.Н. Корнев. – Луганск : ВНУ, 2001. – 480 с.
10. Вакульчик, О. М. Корпоративне управління: економіко-аналітичний аспект [Текст]. – Дніпропетровськ : Пороги, 2003. – 257 с.
11. Задихайло, Д.В. Корпоративне управління : Навч. посібник / Д.В. Задихайло, О.Р. Кібенко, Г.В. Назарова. – Х. : Еспада, 2003. – 688 с.
12. Закон України «Про державне регулювання ринку цінних паперів» (ст.1) м. Київ, 30 жовтня 1996 року N 448/96-ВР.
13. Довгань Л. Є., Пастухова В. В., Савчук Л. М. Корпоративне управління. Навчальний посібник. – К.: Кондор, 2007. – 180 с.
14. Бухвалов А.В. Корпоративное управление как объект научных исследований //Российский журнал менеджмента, Том 3, №3, 2005, с. 81-96.
15. Д. Баюра, к.е.н. Корпоративне управління як об'єкт наукового дослідження//Наукове видання.Вісник Київського національного університету. Економіка/за ред.В.Д.Базилевича, К.:Вид-во КНУ. 2008. – Вип. 99-100 – 120 с.
16. Воротін В.С. Корпоративне управління: використання досвіду світової господарської практики в Україні // Зб. наук пр. УАДУ / За заг. ред. В.І.Лугового, В.М. Князева. – К.: Вид-во УАДУ, 2001. – Вип 2. – С. 48-59.
17. Корпоративное управление// Пер. с англ. М.: Альпина Бизнес Букс, 2007 р.– 286 с.
18. Євтушевський В.А. Основы корпоративного управління: Навч. посіб. - К.: Знання-Прес, 2002. – 317 с.
19. Румянцев С.А. Українська модель корпоративного управління: становлення та розвиток.- К.:Знання,2003.- 149 с.
20. Небава М.І. Теорія корпоративного управління.- К.:ЦУЛ, 2004.- 357 с.
21. Функ Я.И., Михальченко В.А., Хвалей В.В. Акционерное общество. – Минск: Амалфея, 1999. – 608 с.
22. Каминка А.И. Акционерные компании: Юридическое исследование. – СПб.: Типо-лит. А.Е. Ландау, 1902. – 512 с.

Ключові слова: корпоративне управління, акціонерне товариство, інвестори, кредитори, органи управління, прозорість.

Ключевые слова: корпоративное управление, акционерное общество, инвесторы, кредиторы, органы управления, прозрачность.

Keywords: corporate governance, joint stock company, investors, lenders, governments, transparency.